

TÜRK VE DÜNYA BASININDA ÇANAKKALE SAVAŞLARI

Prof. Dr. YÜCEL ÖZKAYA*

Çanakkale'de savaş hakkındaki ilk düşünce daha Osmanlı Devleti yansız iken, 1 Eylül 1914'de İngiliz Deniz Bakanı Churchill tarafından ortaya atılmıştı. Churchill, İmparatorluk Genel Kurmayı Sir Çarl Douglas'a gönderdiği gizli mektupta, Savunma Bakanı ile anlaşma sağlandığını, bu iş için yeterli derecede bir Yunan Ordusu'nun Gelibolu Yarımadası'nı ele geçirebileceğini ve böylece bir İngiliz donanmasının Marmara Denizi'ne girmesinin sağlanabileceğini belirtmişti. Ayrıca, bu işte çabuk olmak gerektiğini "Çünkü Türkiye her an bize savaş ilân edebilir" diye açıklamıştı¹. Ancak, Çanakkale Savaşı'nın itilaf devletleri tarafından başlatılmasının nedenleri daha başka nedenlere dayanmaktadır. Çanakkale savaşlarının niye başladığını 16 Nisan 1915 tarihli Sunday Times Gazetesi etraflı olarak açıklamaktadır. Amiral Marker'in mektubuna göre, 3 Kasım 1914'de başlayan Çanakkale Savaşı, Türkiye'ye galip gelmek, Rusya'ya deniz yolunu açmak, Rusya'ya olacak hücumları önlemek ve O'nu himaye ederek ittifak devletlerinin kanadını çökertmek için açılmıştı. Amiral Fisher'in 3 Ocak 1915'te Churchill'e gönderdiği mektuba göre, Yunanlılar Çanakkale hareketini destekleyecek Rus, Sırp, Romen askerleri Avusturya'nın Türkiye'ye yardımını önleyecekti. Ancak, bütün bu hareketleri yapabilmek için çok büyük paralara ihtiyaç duyulmaktaydı².

İngiliz Deniz Bakanı Churchill ile amiraller hakkında Çanakkale Savaşı'nın açılması-açılmaması konusunda daha başka yazışmalar da olmuştur. Amiral Fisher, Loyd George'un savaşta kaç zırhlı kaybedileceği sorusuna "Bir düzine, ancak onları başka yerden kaybetmeyi tercih ederim"

* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Başkanı.

1 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılap Tarihi*, Ankara, 1983, C. III, Kısım: 1, s. 210

2 Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, I. Cihan Savaşı Arşivi, No. I/217, Dosya. 68, Dolap. 15, Fihrist. 1,1/2.

karşılığını vermişti.

Çanakkale Boğazı'nın donanmayla zorlanarak geçilmesi öyle acele düşünülmüş bir plân değildi. 1907 ve 1911'de de bu konuda düzenlenmiş İngiliz askeri raporları vardır. Churchill'in isteği üzerine 1914 Ağustos'un Savaş Konseyinde bu konu üzerinde tartışılmıştı. 30 Ocak 1915'de İngiliz Donanması Amiral'i Karden'e böyle bir hareketin başarılı olması halinde çok büyük kazançlar sağlanacağı söylenmiş ve Çanakkale için ne düşündüğü sorulmuş, Karden de taşıdığı riskler nedeniyle başarı şansının çok zor olacağını belirtmişti³.

İngiliz amiralleri bu düşüncelerinde haklı çıkmışlar, Çanakkale'de başarı sağlayamamışlardır.

Çanakkale Savaşı başladığı andan itibaren Türk ve Dünya basını savaşa yakından ilgilenmiş, savaşın gidişatını anında kendi kamuoylarına aksettirmek için elinden geleni yapmıştır. Türk basını gönderdikleri muhabirleri ile savaşı yerinde izlemiş, ama zaman zaman olayları İstanbul'a yakın sürede duyuramamıştır. Savaşın gelişimi ile ilgili haberler iletişim araçlarının azlığı nedeni ile zamanında duyurulamasa bile, bazen üç-dört, bazen de yirmi günlük aralarla gazetelerde yer almıştır. Mektuplar İstanbul'a çok geç ulaşmaktadır. Genelkurmay ATASE Arşivi'nde gazetelerde yer alan haberler klasörlerde bulunmaktadır. Bunları ilerde söz konusu edeceğiz. Yabancı gazetelerdeki bilgileri ATASE Arşivi'ndeki klasörler ile bizim gazetelerdeki alıntılardan yararlanarak vermeyi yerinde bulduk.

Çanakkale Savaşı'nın safhaları üzerinde durmayacağız. Çünkü bunlar pekçok yazar, savaşı bizzat yaşayan ve yöneten General Esat Paşa, Vehip Paşa, General Harrington, Liman Von Sanders ve diğerleri tarafından uzun uzadıya anlatılmıştır. Ayrıca, bu konuda yayınlanan kitapların yanı sıra, belgesel nitelikte henüz basılmamış yazıların olduğunu da bilmekteyiz⁴.

3 Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâp Tarihi**, Ank. 1983, C.III, Kısım 2, s: 15,25.

4 Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, I.Cihan Savaşı Arşivi; Anafartalar Kuzey ve Güney Grupları Cephelelerinde Çeryan Eden Muharebelere Dair Emirler. Arşiv No.1/1, Dosya. 595, Klasör. 127. Çanakkale Muharebelerine Dair Harp Raporları, Arşiv No. 1/1, Dosya, 790, Klasör. 185. Çanakkalenin Savunması 5. Ordu Teşkilatına Dair. Arşiv. 1/1, Dosya. 794/A, Klasör. 186. Gelibolu ve Çanakkale Birliklerinin İşesi, münferit konu kro-kileri (3 Mart 1330- Ekim 1331) Klasör: 1/6, Dosya. 188. Marmara'da faaliyet gösteren düşman denizaltılarına karşı alınan tedbirler (1 Aralık 1330-11 Mayıs 1331), Arşiv: 1/1, Dosya. 485, Klasör. 496. Brig Peneval- C.F.Aspinal: Gelibolu Tarihi (1929-1932) çevrilmiş, ancak yayınlanmamış,

Türk yazarları ve komutanları tarafından yabancıların yazdığı eser ve raporların yanlış yanlarını belirten yazılar da henüz savaşın yeni sonuçlandığı yıllarda bile yayınlanmıştı. Güney cephesinde savaşı yöneten Vehip Paşa, Rumca yayınlanan Anadolu Gazetesi'nde yazıldığı gibi, savaşın Alman su-bayları sayesinde değil, Türk askerinin "iktidar ve cesareti" sayesinde kazanıldığını, Liman Von Sanders'in, Mustafa Kemal'in isteği üzerine, Esat Paşa'nın emri altında bulunan Anzak Cephesine ayrılmış kuvvetlerin sağ cenahını Mustafa Kemal'e verdiğini ve Mustafa Kemal'in Türk askerini gerçek kahramanlık ve ender görülen bir yetenek ile yöneterek İngiltere'ye kesin darbe vurduğunu, 11 Nisan 1915'de Mareşal Fevzi Çakmak'a arz etmişti. Vehip Paşa, Liman Von Sanders'in Türk Ordusunun kudret ve cesaretle savaştığı ve Türk askerinin başarısı hakkındaki örneklerini de hatırlatarak bu yazısının İfham Gazetesi'nde yayınlamasını rica etmiştir⁵.

Türk basınından da izlendiği üzere savaşın başında Türk halkının morali yerinde olup, savaşın kazanılacağı inancı herkeste yaygındı. Yabancı basın ise itilaf devletlerinin bu savaşı kazanmasının güç olduğunu düşünüyordu.

Çanakkale Savaşı nedeniyle orduya yardım için müdafaa-i milli cemiyetleri de yoğun bir çalışma içerisine girmişti. 6 Şubat 1915 günü Çanakkale savunmasında kahramanlık gösteren alay adına müdafaa-i milliye cemiyeti bir hediye takdim etmek yoluna gitmişti. Amasya Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin koruması altında kurulan Müdafaa-i Milliye Hanımlar Şubesi iki gün içinde bin yedi yüz küsur kuruş toplayarak bunu alaya göndermişlerdi⁶. Türk halkı savaşın başından beri kendine güven duymakta idi. Ama, bu konuda Dünya basını da Türklerin bu savaşta başarılı olacağına inanmaktaydı.

Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nin 27 Şubat 1915'de Rumen Independans Gazetesi'nden aldığı bir habere göre, Çanakkale Boğazı istihkâmlarını bombardımana yeltenen İngiliz-Fransız filosunun görevi çok zordur. Bataryalardan herhangi birini susturmanın bile ciddi bir iş sayılacağını belirten yazıda, İngiliz filosunun son girişimlerinin "Adi bir nümayiş mahiyetini haiz" bulunduğu öne sürülmektedir⁷. Tanin'de aynı düşünceyi Berlin'deki Tagbelat Gaze-

5 Yücel Özkaya; "Çanakkale Savaşı ve Basın", İstanbul. 1987, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, sayı. 25. s.38.

6 **Tanin (İstanbul)**: 26 Şubat 1915, No. 2222

7 **Tasvir-i Efkâr (İstanbul)**:27 Şubat 1915 Pazar,No.1365 (Fotokopi:1)Tanin:2 Mart 1915, Salı.

tesi'nin askeri muhabirinin düşüncesi olarak aktarmaktadır:" Muhabir Çanakkale bombardımanının "Tesirsiz bir nümayiş telâkki etmek lâzım geleceğini ve Çanakkale istihkâmlarını susturmanın gayr-i mümkün" olduğunu öne sürmektedir⁸.

Türk basını Çanakkale'nin kahramanca savunulacağını, oradaki halkın huzur ve iman içinde bulunduğunu da vurgulamaktadır. Tanin, 28 Şubat 1915'de, 8 Şubat'ta olan düşman hücumunu anlatırken "Cihanda bazı na-hakk (haksız) taarruzlar, hücumlar vardı ki maddeten ne kadar dil-suz (yürek yakan), bi-iman (imansız) olsa da manen hiçbir tesire haiz olamaz" diyerek bu haksız hücumlara kahramanca karşı konulacağı yolunda halka güvence aşılıyordu. 6 Şubat bombardımanının latif bir havada başladığını, top seslerinin daha sonra kesildiğini, halkın sükun ve birlik içersinde, imanlı bir havada bulunduğunu ifade ile Çanakkale'deki genel durumu ortaya koymaktaydı⁹.

Osmanlı kamuoyuna haberler İstanbul gazeteleri tarafından aksettirilmektedir. Ancak, haberler çoğu kez iki haftayı aşkın bir gecikme ile basında yer almaktadır. Örneğin, Tanin 12 Şubat savaşını, 28 Şubat'ta yayınlamaktadır. 12 Şubat'ta İngiliz ve Fransız gemileri sekiz saat süreyle Çanakkale Boğazı'nın içinde ve dışında, Anadolu cihetinde bulunan Orhaniye, Kumkale ile Rumeli sahilinde bulunan Seddülbahir kalelerini bombalamış, ancak çok az hasar yapabilmıştır. Muhabir, bazı yörelerde pek yakın yerlerden kalelerde yapılan kahramanca mücadeleyi bizzat gördüğünü, ancak kayıpların on iki kişiden ibaret olduğunu, buna karşın birçok düşman savaş gemisinin hasar gördüğünü "Hatta bir geminin ateş aldığı dürbünle pek kolay görülüyordu" diye açıklamaktadır¹⁰.

20-25 Şubat 1915 tarihleri arasında toplarımızın bir kısmı susturulmuş, küçük tahrip timleri Kumkale ve Seddülbahir kıyılarında tabyalarımız işe yaramaz hale getirilmişti. 26 Şubat sabahı itilaf donanması yeniden harekete geçmiş, ama önemli tahribata uğramıştı¹¹. 26 Şubat savaşlarını Tasvir-i Efkâr etraflı bir şekilde anlatmaktadır. O da diğer gazeteler gibi Çanakkale olaylarını birinci sayfadan vermektedir. 26 Şubat günü iki büyük gemiden oluşan bir düşman filosu boğaz dışındaki tabyaları bombalamıştır. Bir süre

8 Tanin (İstanbul): 26 Şubat 1915, No.2224.

9 Tanin: 28 Şubat 1915, No. 2224.

10 Tanin: 28 Şubat 1915, No. 2224

11 Turhan Olcaytu, 18 Mart Çanakkale Zaferinin Tarihteki ve Ulusal Yaşantımızdaki Yeri, Ankara, 1994, A.A.M.Dergisi, sayı. 30, s.624-626.

sonra bu gemiler tam ortaya çıktıklarında tabyalardaki top atışlarımız hızlanmış ve Amiral gemisinden beyaz bir duman yükselmeye başlamıştır. Muhabir, dürbünle olayı izlediğini, topların beş altı tanesinin daha gemilere isabet ettirildiğini gördüğünü, bundan büyük gurur duyduklarını, düşman gemilerinin geri çekildiğini açıklamaktadır. Bu savaşta dört şehit ve çok hafif yaralı olup, yaralılar hastahaneye dahi yatmaya tenezzül etmemişlerdir. Muhabir savaş sırasındaki kahramanlığı "Bu bombardıman esnasında kahraman asker ve zabitlerimizle kumandanlarımızın ibraz ettikleri müessir şecaat (etkili kahramanlık) ve mahareti tarif etmek mümkün değildir" diye övmektedir. Çanakkale halkının soğukkanlılığını da "Çanakkale memurin ve ahalisinin muhafaza ettiği vekâr ve itidal-i demde (soğukkanlılıkda), bi'lhasa şayan-ı takdir ve tezkârdır (anılmaktadır)" diye tanımlamaktadır. Milli Ajans'tan alınan bir bilgiye göre Mösyö Belt, İngiliz-Fransız donanmasının Çanakkale'ye karşı hareketlerinde savunmanın mükemmel olduğunu ve dış istihkâmın bombalanmasıyla sorunun çözümlenmeyeceğini beyan etmekteydi¹².

Dünya basını, özellikle tarafımızda olan Alman ve Avusturya'nın basını Çanakkale Savaşı'nın itilaf devletleri için doğru bir hareket olmadığını açıklamaktaydı. Akla hemen bu devletlerin bizim safımızda çarpıştıkları bu yüzden bu şekilde davranmalarının olağan olacağı gelebilir. Ancak, tarafsız Avrupa basını da aynı düşünce içersindedir. Viyana'da çıkan 27 Şubat 1915 tarihli bir gazete İngiliz donanmasının Çanakkale Boğazı'nı bombardımanlamasını "Harb-ı hazırda yapılan hataların en büyüğüdür" şeklinde de tanımlamaktadır¹³.

Gazeteler Çanakkale olaylarını baştan beri ilk sayfadan vermekte, bununla da yetinmeyerek arka sayfalarda da ikinci kez başka haberlerle olaya ışık tutmaktaydılar. Tanin Gazetesi Çanakkale olayını bir blöf olarak algılamaktadır. 2 Mart 1915 tarihli Tanin bir haftadan beri İngiliz-Fransız donanmasının Çanakkale Boğazı'nı bombalamalarının amacının ne olduğunun anlaşamadığını, eğer gerçekten boğazları zorlamayı düşünselerdi, bombardımana kesintisiz devam etmeleri gerekirdi. Eğer, bu yüzden yapılan bir nümayiş ise o zaman gerekenden fazla mermi atılmış ve İngiliz-Fransız do-

12 **Tasvir-i Efkâr:** 1 Mart 1915, Pazartesi, Fotokopi. 2.

13 **Tanin:** 1 Mart 1915, No. 2225.

nanmaları boş yere israfta bulunmuşlardır, yorumunu getirmektedir. Aynı gazete, Çanakkale Boğazı'nın zorlanmasının kolay olmayacağını "Mamâlih (Bununla beraber) düşmanların gaye ve hedefleri ne olursa olsun muhakkak olan bir şey varsa, o da Çanakkale Boğazı için öyle kolay kolay zorlanması imkân dahilinde bulunmadığıdır" yorumunu da yapmaktadır¹⁴. Bu tarihlerde yabancı basın mensuplarının ve uzmanların görüşleri Çanakkale'nin aşılamayacağı noktasında toplanmaktaydı.

1 Mart 1915'te, Londra Bahriye uzmanlarından bir kişi, karadaki istihkâmın savaş gemileriyle yok edilemeyeceğini, karadan taarruzun gerektiğini, istihkâmlar tahrip ya da zapt edilse bile torpil savaşının çok zaman alacağını ve Çanakkale'nin zorlanmasının son derece büyük fedakârlıklara bağlı olduğunu öne sürmüştür. 2 Mart 1915'de Viyana'da çıkan Peşterluid Gazetesi, Rusya'nın Çanakkale Boğazı hakkındaki düşüncelerini Avusturya için hayret edici bir olay olmadığını, bunun Rusya'nın eski davası olduğunu öne sürmekteydi. Ancak, bu savaşta Rusya'nın eski boğazları ele geçirmesi değil, Rusya'ya yardım yolunun açılması önemlidir. Aynı tarihte, Mösyö Meren, Neu Free Press'de Çanakkale Savaşında itilaf devletlerinin hareketlerinin başarısız olacağını, Osmanlı topçularının itilaf devletlerine büyük zararlar vereceğini öne sürmektedir. Esasen, bu sıralarda Fransız ve İngiliz donanmasının Çanakkale Boğazı taarruzuna İngiliz çevrelerince inanılmadığına dair çeşitli telgraflar Viyana gazetelerinde sık sık yayınlanmaktaydı¹⁵.

İtalyan gazeteleri de bu tarihlerde, İngiliz ve Fransızların Çanakkale'ye karşı hareketinin çok zor, hatta olanaksız olduğunda fikir birliği içindedirler. 1 Mart tarihli Teryibona Gazetesi, itilaf devletlerinin bu girişiminin son derece müşkül, haksız, hesapsız olduğunu, Hivorna Ditalya ise Boğaz'ın itilaf devletleri için tehlikeli olduğunu ve çok kuvvetli istihkâmın bulunduğunu, İdea Nasyonala ise "Kuvvetli istihkâmın çarçabuk ve kolay kolay teslim olmasının lafı bile olamayacağını" öne sürmekteydi¹⁶.

2 Mart 1915'teki Bermin Dupçe Tağmes Gazetesi, Çanakkale hareketinin bir blöf olduğunu ve Osmanlıların kendilerinden emin bulduklarını açıklamaktaydı: "... İngiliz-Fransız Filosu Kumandanı, kendisine hiçbir zararı olmayacak bir blöf ile boğazlardan geçmek arzusunda bulunmaktadır.

14 **Tasvir-i Efkâr**: 2 Mart 1915 Salı, s.1, Fotokopi.3.

15 **Tanin** : 3 Mart 1915, No. 2227.

16 **Tanin** : 4 Mart 1915, No. 228.

Fakat, Türk gazetelerinin bombardımanı hakkındaki mütalaat ve tefsirâtı millet-i Osmaniye'nin netice-i kat'iyede emin bulunduğunu ve Türkiye'nin idâme-i hayat için mücadeleye giriştiğini göstermektedir¹⁷.

Free Med Neblat adlı bir Avusturya Gazetesi de Osmanlı Meclis-i Mebusânı Başkanı Halil Bey'in Çanakkale hakkındaki nutkuna değinmekte, Başkanın itilaf devletlerinin bombardımanları sonunda bir netice çıkmayacağı, düşmanın geri püskürtüleceğini nasıl açıkladığına yer vermektedir: "Bu beyanat, düşmanlar tarafından Çanakkale'ye karşı icra etmekte oldukları hareket hakkında iş'a olunan (yayılan) yanlış haberlere en iyi reddiye teşkil eder. Rusya, İngiltere ve Fransızların müttehid (birleşik) donanmaları mükerreren (defalarca) bombardımanlar icra ettikleri halde küçük bir muvaffakiyet addedilecek hiçbir netice istehsal etmemişlerdir. Türkiye şu hususda yek-fikirdir ki hilaf-ı memul (umulanın tersi) olarak düşmanlar Çanakkale'yi zorlasalar bile hiçbir şey kazanmış olmayacaklardır. Zira şimdiye kadar kabiliyet ve şecaatlerinin (yetenek ve kahramanlıklarının) pek parlak asârını (eserini) göstermemiş olan kahraman Osmanlı askeri tarafından zayıat-ı uzma (büyük kayıplar) ile geriye püskürtüleceklerdir. Türkiye kuvvetine, ordu ve donanmasının bahadırılığına ve ahalisinin vatan perverliğine i'timad ile Meclis-i Mebusan Reisi'nin sarf ettiği şu söz-lerle iştirak edebilir: Ölmeyeceğiz, yaşayacağız, zira yolumuz halas-ı ebedi (sonsuz kurtuluş) yoludur¹⁸.

Romanya basını da İngiliz ve Fransız donanmasının Çanakkale'ye hücumlarında başarılı olacağında çok şüphelidir. Romanya gazetelerinin en önemlilerinden olan Onyuresnul'da ileri gelen uzmanlardan birisi tarafından yazılmış bir makalede, İngiliz-Fransız hücumlarının başarı ile sonuçlanmasının mümkün olmadığı ileri sürülmekte, Türk askerinin cesaret ve güveni, fedakârlığı övülmekteydi¹⁹.

20 Şubat savaşı resmî tebliğ ile de halka duyurulmaya başlanmıştı. 20 Şubat günü düşman hücumları uzaklaştırılmış, Saroz üzerinde bir düşman uçağından iki kişi kendini denize atmış ve sonra uçak da denize düşmüştür²⁰. Gerek resmi tebliğlerle, gerek muhabirlerin verdiği bilgilerle İstanbul halkı konu hakkında bilgilendirilmektedir. Ancak, Anadolu gazetelerinin muha-

17 Tanin : 4 Mart 1915.

18 Tanin : 5 Mart 1915, No. 2229.

19 Tanin : 5 Mart 1915, No. 2229.

20 Tanin : 6 Mart 1915, No. 2230.

birleri Çanakkale'de yoktur. İstanbul gazetelerinin de Anadolu'ya tam olarak ulaşabildiğini söylemek de mümkün değildir. 26 Şubat'ta düşmanın önemli yenilgisinden sonra Dünya basını olaya daha çok eğilmeye başlamıştır. 3 Mart'ta Roma, 4 Mart'ta Frankfurt gazetelerinde olaylara daha çok yer verildiğini görmekteyiz. Roma'daki Uyar Sale Ditalya Gazetesi, hareketin Doğu Akdeniz'deki etkilerinin büyük olacağını açıklamakta ve "İtalya bu yüzden bunu çok dikkatle izliyor" ifadesini kullanmaktadır²¹.

7 Mart 1915'ten itibaren haberlerde bir durgunluk göze çarpmaktadır. Bu da hareketin daha çok uzun süreceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim, 5 Mart 1915 tarihli Viyana'daki Reç Gazetesi, 25 Şubat'ta Petersburg'dan aldığı bir habere göre, itilaf devletlerinin Çanakkale'ye karşı başlattıkları hareketin aylarca sürebileceğini belirtmekteydi. Tanin Gazetesi'nin özel muhabiri ise, 8 Mart 1915, düşmanın bombardıman ile sonuç alamayacağını anladığını ve hareketlerinde başarılı olamadığını açıklamaktaydı: "Düşman Amiral'i Boğaz'ın bombardıman altında mağlup olmayacağına benim kadar kanaat getirmiştir. Belki yine bundan dolayı olmalıdır ki düşman dün akşam bir kere de karaya asker çıkarmak tecrübesi yaptı" dedikten sonra, düşman harekâtının gene başarılı olamadığını anlatır²².

9 Mart 1915 tarihli Tanin Gazetesi Londra basınının konuyu hararetle tartıştığını, sonucun kendileri için başarılı olacağını ümit ettiklerini belirtir. Ancak, arkasından Bükreş'te yayınlanan Eyne Resul Gazetesi'nin Çanakkale Boğazı'na karşı yapılacak hücumların "Fennen gayr-i mümkün" görüldüğü yolundaki haberine de yer verir²³. Berlin'de yayınlanan Furuveres Gazetesi'nin Londra muhabiri de itilaf devletlerinin Çanakkale Boğazı'nda hem maddi, hem de manevî çöküşe uğrayacaklarını duyurmaktadır: Bugün bir emr-i muhakkak var ise o da Çanakkale bombardımanının kat'iyen mahkûm-u akîmet olmasıdır. İtilaf-ı müselles (Üçlü itilaf devletleri) Çanakkale önündeki sukûtlarıyla beraber, aynı zamanda bir sukût-u maneviyeye uğrayacaklar ki bunun altından kolayca kalkamayacaklardır²⁴.

İstanbul halkı ne yazık ki haberleri çok geç öğrenebilmektedir. 14 Mart-taki resmi tebliği Tanin 28 Mart'ta yayımlayabilmiştir. Bu resmi tebliğde,

21 Tanin : 6 Mart 1915.

22 Tanin : 7 Mart 1915, no. 2231.

23 Tanin : 9 Mart 1915, No. 2233.

24 Tanin : 10 Mart 1915, No. 2234.

düşman torpidosu ve gemilerinin torpillendiği ve batarya ateşi ile batırıldığı yer almaktadır²⁵. 30 Mart tarihli Tanin'de ise 16 Mart tarihli resmi tebliğ yer almaktadır. Buna göre, bir deniz uçağımız Çanakkale'de dolaşan bir İngiliz savaş gemisine bombalar atarak hücum etmiştir. Gaulois gemisi 18 Mart'ta batmıştır²⁶. Ne yazık ki yabancı gazetelerin isimleri de yazıldığı gibi değil okunduğu gibi ve bazen de yanlış verilmektedir.

1 Nisan 1915'de Avusturya'nın İstanbul Elçisi Marki Yalavbicin kendisi ile mülakat yapıldı. Pest Hayrat Gazetesi Muhabirine Çanakkale'nin zorlanmasının bile hemen hemen "Gayr-ı mümkün olduğunu ve bu hareketin harb nihayetine kadar devam edeceğini" ifade etmekteydi²⁷.

Görüldüğü üzere, gerek Avrupa basını, gerekse bu konuda yorum yapan kişiler itilaf devletlerinin Çanakkale'de çok zorlanacağı ve tutunamayacağına iyiden iyiye inanmışlardır. 18 Mart'ta düşman gemilerinin batırılışı da bu fikri doğrulayacaktır.

18 Mart 1915'te itilaf devletlerinin deniz harekâtında başarısız olması ve zırhlı gemilerinden Inflexible, Irrestible'in batması ve önemli bir kısmının da ağır yaralar almış olması üzerine iki tarafın da savaşla ilgili tedbirlerini yeniden düzenleyip, artırdıklarını görmekteyiz. 21 Mayıs 1915 tarihli Newyork Times Gazetesi'ne göre, Osmanlılar İzmir'de istihkâmlarını artırmışlar, Türk kuvvetlerinin sayısını seksen bine yükseltmişler, Çanakkale'ye on bin asker göndermişlerdir. Daily Mail Gazetesi ise kasıtlı bir haber vermektedir. Sözde İstanbul'dan Romanya'ya gelen bir Alman miralayının (albayının) İstanbul'un birkaç hafta içinde düşeceği ve bunun da Türkler için iyi olmadığı yolunda haberler vermiştir²⁸. Bu haber kasıtlı olarak, tetkik edilmeden, kendi kamuoyunu yanıltıp, moralini yükseltmek için verilen bir haberdir. Haberi verenin bir İngiliz gazetesi olması, bu düşüncemizin ne kadar haklı olduğunu ortaya koymaktadır. Haberin kaynağı, 2 Mart 1915'te Bükreş'ten alınan bir telgraf olarak gösterilmektedir.²⁹ İngilizler harekâta kesin devamda kararlıdırlar.

İngiliz Başbakanı Avam Kamarası'nda 25-27 Nisan tarihlerindeki

²⁵ Tanin : 28 Mart 1915, No. 2252.

²⁶ Tanin : 30 Mart 1915.

²⁷ Tanin : 3 Nisan 1915, No. 2258.

²⁸ ATASE, I.Cihan Savaşı Arşivi, Klasör. 453, Dosya. 2/2117, Fihrist. 1,1/1.

²⁹ Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, I.Cihan Savaşı Arşivi, Klasör.496, Dosya. 1940, Dolap. 112, Fihrist. 2,2/1-2.

harekâtı ve daha sonrakilerini anlatırken iyimser bir grafik çizmiştir. 25-27 Nisan'daki harekât başarılı olmuş, 28-29 Nisan'da karaya asker çıkarılmıştır. Bu hususlar, resmi tebliğ ile, 3 Mayıs 1915'te Enver Paşa'ya Bükreş Elçimiz tarafından iletiildiği gibi, Lord Grey'in, Lordlar Kamarası'nda, 2 Mayıs 1915'te yapılan hareketin başarılı olduğunu belirten konuşması da, Bükreş'in İngiliz Sefaretinden ele geçirilmiş, tam metin Fransızca olarak 14 Mayıs 1915'te Bükreş elçisi tarafından Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya yollanmıştı³⁰. Hiç şüphe yok ki, bütün olanaksızlıklara karşın bu savaş sırasında istihbaratımız çok iyi işlemiştir.

Çanakkale Savaşı'nın uzaması, itilaf devletlerinin bir türlü sonuç alamaması, itilaf devletlerine mensup kamuoyunda da olumsuz etkiler yaratmaktaydı. Hariciye Nazırı (Dışişleri Bakanı) adına "Umûr-u Siyasiye-i Mahsusiye"den Ahmed Bey, Başkumandanlık Vekâletine çektiği telde, Fransa kamuoyunun Çanakkale harekâtına karşı olduğunu açıklaması³¹ bunun en açık bir göstergesidir.

Dışişleri Bakanlığınca verilen bu bilgiler yabancı basın ve ajanslardan alınmaktaydı. Bu bilgiler daha çok Fransız basını ve İsveç Ajansı'ndan alınmaktaydı. Alınan haberlere göre Fransız kamuoyu Çanakkale girişimini emniyetsizlik ve güvensizlik ile karşılamaktadır. İsveç Ajansı, İngiltere Hükümeti hakkında çok sert beyanlarda bulunmakta ve "Eğer Çanakkale'de meselenin İngilizlerce hüsn-ü netice vermezse hükümetin de devrileceği ve bundan pek fena vekayi'i hudûs edeceğini (kötü olaylar çıkacağını)" öne sürmekteydi³².

Fransız kamuoyu bu sıralarda bu savaştan dolayı huzursuzdur. Çünkü, Fransa savaş için asker ve malî yardım yapmakta, buna karşın olayların aleyhte gelişmesi doğal olarak hoş karşılanmamaktadır.

Çanakkale'deki başarısızlıklarını uzun süre gizleyen İngiliz gazeteleri halkın moralini yüksek tutmayı başarmıştır. Ancak, diğer ülkeler artık olayları açık açık yazmaktadır. Amerika'da Newyork Times, 15 Mayıs 1915'te on gün önce Çanakkale'de torpil hattından geçmeyi başaran iki İngiliz gemisinin Osmanlılar tarafından batırıldığını, Alman raporlarında ise bu gemilerin

30 I. Cihan Savaşı Arşivi, Klasör. 496, Dosya. 1940, Fihrist. 9,9/1-2.

31 Genelkurmay Harp Tarihi ATASE I.Cihan Savaşı Arşivi, Klasör. 496, Dosya. 1940, Fihrist.4

32 ATASE, I. Cihan Savaşı Arşivi, Klasör. 498, Dosya. 1949, Fihrist. 3/9.

Osmanlılar tarafından zapt olunduğunun öne sürüldüğünü bildirmiştir³³.

İtilaf devletlerine ait basın ise yalan haberlerle Osmanlı halkının moralini bozmak, kendi kamuoyunun ise moralini yükseltmek yolunu izlemektedir. Ancak, Osmanlı Devleti bunlara karşı tedbir almakta gecikmemiştir. Osmanlı Ordu-yu Hümâyün Başkumandanlık Vekâleti'nden Matbuat Genel Müdürlüğü'ne 25 Mayıs 1915'te yazılan yazıda, Fransızların ve İngilizlerin resmi tebliğleri ile Yunan Ajansı'nın Çanakkale savaşları hakkında yalan haberler verdiği, bunlara inanılması gerektiği duyurulmuştur. Çünkü, 20 Mayıs'ta, İngilizlerin Kahire'de yayınladıkları resmî yazıda kendi hücumlarının ilerlediği öne sürülmektedir. Bizim bildiriye, eğer bu doğru olsaydı Gelibolu şimdiye kadar itilaf devletleri tarafından istilâ edilmiş olurdu denilmekteydi. Matbuat Genel Müdürlüğü Danışmanı, itilaf devletleri için "İlerlemek şöyle dursun, gayet dar ve sıkışık mevzilerde ancak müşkülâtle barınmaktadırlar" diyerek gerçek durumu ortaya koymaktadır.

Yunan Ajansı da yalan haberler kervanına katılmaktaydı. 20 Mayıs'ta Atina'dan bildirilen haberde, Türklerin Kilidbahir'de ancak zayıf bir surette kendilerini savunabildikleri, Çanakkale'nin tahrip edildiği, Gelibolu'nun hasara uğradığı yer almaktadır. Matbuat Genel Müdürlüğü'ne, Ordu-yu Hümâyün Başkumandanlık Vekâleti'nden gönderilen yazıda, 18 Mart'ta yapılan savaşta itilaf devletlerinin başarısız olduğu, onların kendi resmî haberlerine göre, taarruzdan sonra Kilidbahir'in zayıf bir şekilde karşı koyduğu yolundaki haberlerinin yanlış olduğu açıklandıktan sonra "Düşmanın, Boğazların Anadolu sahiline karşı yaptığı teşebbüs" baştan beri işe yaramamış, orada düşman tamamen geri püskürtülmüştür denmekte, Çanakkale'nin "tahribinden bahsetmek açık bir yalan olur" ifadesi ile gerçekler göz önüne serilmektedir³⁴. İngilizler bu tür yalan haberlere daha sonra da devam etmişlerdir. Örneğin bir başka haberlerinde, İstanbul'un ortasından geçen mükemmel bir askeri fırka için, bu fırkanın tamamen bozuk bir halde olduğunu ileri sürdükleri gibi, Çanakkale'de Türk kaybının altmış bin civarında olduğunu öne sürmüşlerdi. Başkumandanlık Vekâleti ise, 3 Haziran'da verdiği bilgide, bu miktar o tarihte bu rakamın üçte biri kadardır. Hastahanedeki hafif yaralılar ise tamamen iyileştikten sonra cepheye dönmüşlerdir şeklinde halkı aydınlatmaktadır. Gerçekten de o tarihe kadar beş bin gazi cepheye geri

33 ATASE, I.Cihan Savaşı Arşivi, Klasör. 498, Dosya. 1949, Fihrist. 3/10.

34 ATASE, I.Cihan Savaşı Arşivi, Klasör. 496, Dosya. 1940, Fihrist. 24,24/1.

dönmüştür³⁵.

Özellikle, itilaf devletleri ile yakın ilişkisi olan ve Anadolu üzerinde tutkulu emelleri olan Yunanlılar, ajansları vasıtasıyla akla hayale gelmedik haberlerle cahil halkı aldatmak yoluna gitmekteydi. Yunan Ajansı'nın bu şekildeki hareketini olağan karşılamak gerekir. Çünkü, Yunan Ajansı itilaf devletlerinin parası ile iş görmektedir. Başkumandanlık Vekaleti ikinci şubesi 3 Haziran 1915'te Matbuat Genel Müdürlüğü'ne gönderdiği bir yazıda bu tip haberlerin yalanlanmasını istemiştir³⁶.

Tarafsız ajanslar ise durumu daha gerçekçi ve açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Reuter Ajansı, 26 Mayıs 1915'te Kahire'den verdiği haberde, Seddülbahir'e karşı yapılan çıkarma harekâtında İngiliz subaylarından pekçoğunun öldüğünü, Türk topçularının yer değiştirmede çok yetenekli olduklarını, yapılan taarruzlarla itilaf devletlerinin arazi kazanmalarının mümkün olmadığını açıklamaktaydı. 23 Mayıs'ta itilaf devletlerinin büyük kayıplar verdikleri, Türklerin itilaf subaylarını vurmakta usta oldukları da haberler arasında yer alıyordu. Journal Gazetesi'nde ise, Çanakkale'de torpillenip batırılan gemilerin Fransa kamuoyunda büyük etki yaptığı yer alıyordu. 3 Haziran 1915'de Başkumandanlık Vekâleti ikinci şubesi bu bilgileri etraflı bir şekilde Matbuat Genel Müdürlüğü'ne duyurmuştu³⁷.

İtalyan basını da, itilaf devletlerinin yenilgisi, özellikle Mart'ta yapılan deniz savaşları konusunda etraflı bilgiler vermektedir. İtalyanların 20 Nisan tarihli Lateryobana Gazetesi 28 Mart 1915'e kadar olan savaşları konu etmekte, itilaf devletlerine mensup gemilerin nasıl batırıldığını, bu gemilerden dördünün kurtularak Bozcaada'ya gidebildiğini, şurada burada yaralıların tedavi edildiğini, durumun hiç de iyi olmadığını dile getirmekte idi³⁸.

Artık, İngiliz basınının da, 1915 çatışmalarından sonra başarı hakkında ümitsiz olduğu yolundaki haberleri yayınlamaya başladıklarını görmekteyiz. Londra'da yayınlanan Daily News Gazetesi Türk askerinin Balkan Savaşı'ndan sonraki senelerde büyük gelişme gösterdiğini, General Serafil'in, Fransız Generali Vanderberg'in ağır surette yaralandığını, İngiliz Generali

35 ATASE, I.Cihan Savaşı Arşivi, Klasör. 496, Dosya. 1940, Fihrist. 24,24/1.

36 ATASE, I. Cihan Savaşı Arşivi, Klasör. 496, Dosya. 1940, Fihrist. 52

37 ATASE, I. Cihan Savaşı Arşivi, Klasör. 496, Dosya. 1940, Fihrist. 41,41/1.

38 ATASE, I. Cihan Savaşı Arşivi, Klasör. 498, Dosya. 1949, F.3,3/1-2.

Beryekes'in öldüğünü, Çanakkale'den elde edilen haberlere göre çabuk şekilde kesin sonucun elde edilmesinin ümidinin zayıf, kayıplarının ise fazla olduğunu, Türk gemilerinin taarruza engel bulunduğunu ifade etmekten kaçınmadıklarını görüyoruz³⁹.

Mayıs'ın sonlarından itibaren Avrupa gazeteleri savaşın itilaf devletleri tarafından kazanılamayacağı yolunda birleşmişlerdir. İtilaf basını da buna dahildir. İngiliz, Fransız, İsveç, Rusya, İtalya, Yunanistan gazeteleri, Alman, Avusturya kuvvetlerine Osmanlının müttefikleri olmaları sebebiyle İstanbul yolunun açıldığını, yakın-doğuda durumun itilaf devletleri için kötü olacağını belirtmeye başlamışlardır. Ayrıca, gazeteler Çanakkale'deki başarısızlığın nedenini de, İngiliz ve Fransız amirallerinin arasında çıkan anlaşmazlıklara bağlamışlar ve başarı elde edilemezse İngiltere'de hükümetin düşeceği yolunda fikirler üretmeye başlamışlardır. Ancak, İngiltere durumu kurtarmak için her ne bahasına olursa olsun savaşa devam niyetindedir. 2 Temmuz 1915 tarihli Times Gazetesi İngiliz Başbakanı'nın Meclis'teki açıklamasına yer verir. Buna göre, İngiltere'nin 31 Mayıs 1915 tarihine kadar ölü ve yaralı sayısı 38.360 kişidir. Bunlardan 496 subay, 6927 er ölü, 92 subay, 6445 er kayıp, gerisi yaralıdır. Ama savaşa devam edilecektir. Başbakan'a göre, geri çekilmek hiçbir makam ya da iktidarın aklından geçmemektedir⁴⁰. Bunun için İngiltere Hükümeti halkın moralini yükseltici haberler vermek ve yeniden asker temin etmek yollarına başvurmuştur. 9 Temmuz 1915'te, İngiltere Dış İşleri Bakanı (Amiral) Kinneir nutkunda, İngiltere'nin her zamankinden daha çok askere gereksinim duyduğunu, Çanakkale'de Avustralyalı ve Yeni Zelandalıların zaferler yarattıklarını açıklamış, İngiliz halkının kaynaklarından da yararlanılma zamanının gelebileceğini "Bu işin gönüllü asker yazmakla elde edilmeyip, mecburi şekle konulması" gerektiğini ifade etmiştir⁴¹.

Türk aydın ve sanatçıları da Çanakkale Savaşı ile çok yakından ilgilienmekteydi. Enver Paşa'nın da isteği ile 6 Temmuz 1915'te Türk yazarlarından ve sanatçılarından bir heyet cepheye gitmişlerdir. Ordugâha gelen ve korgeneral Esat Paşa'yı ziyaret eden heyette Mehmed Emin, Enis Behiç, Celal Sahir, Ahmet Ağaoğlu, Hakkı Baha, İbrahim Alaattin, Ali Canip, Ömer

39 ATASE, I. Cihan Savaşı Arşivi, Klasör. 496. Dosya. 1940, F.41,41/1.

40 ATASE, a.g.y. Klasör. 541, Dosya, 1949, Fihrist. 12.

41 ATASE, I. Cihan Savaşı Arşivi, Klasör. 541, Dosya. 2117, Fihrist. 15.

Seyfettin, Ahmet Yekta, Hamdullah Suphi, Nazmi Ziya, Yusuf Razi, Resam İbrahim bulunuyordu⁴².

İtilaf devletlerinin bu sıralarda kayıpları gitgide artmaktadır. Çanak-kale Savaşları'nda Temmuz-Ağustos aylarında Seddülbahir'de 8.000, Arıburnu'nda 10.000, 1 Ağustos'ta Adalar Denizi'nde 7.000, Arıburnu'nda 2.000 olmak üzere toplam son altı günde 27.000 ölü ve beşbin yaralı olduğunu *Journal de Jene Gazetesi* ifade etmektedir⁴³.

Türkler yaralı askerlerin hepsine çok iyi davranıyorlardı. Türklerin bu savaşlarda düşman esir ve yaralılarına son derece insanî bir davranış içersinde olduklarını dünya basınından izleyebilmekteyiz. 25 Ağustos 1915'te Reuter Ajansı Muhabiri Türkler hakkında dünyaya şu bilgileri iletmektedir: "Türler kesinlikle hastahanelerimizi top ateşine tutmuyorlar. Bundan başka birçok defalarca yaralarımızı sarıp, hatta siperlerimize kadar efrâd-ı merkûmeyi taşımak insaniyetinde bulunmuşlardır"⁴⁴.

Milli Ajans Muhabiri Cemil Bey, 1915 Nisanı'nda Çanakkale'ye gelmişti. Cemil Bey yazılarında, Gelibolu Yarımadası'nda İngilizler'in mutlak bir hezimete uğrayıp kaçtıktan sonra, bu sahada pekçok ölü bıraktıklarına işaret etmektedir. Cemil Bey, bu boş sahada, İngiltere'nin siperleri ve düzenleri, yaşamları ve ganimetler konusunda bilgiler edinmek için buraya geldiğini, İngiltere'nin terk ettiği 16 kilometrelik Anafartalar cephesini, Arıburnu bölgesinin sahil kısmını dolaştığını, iki hafta sonra geniş bilgi vereceğini ifade etmiş ve gerekli bilgileri de vermiştir. Uzaktan gelen iki düşman gemisinin uzun süre bu boş sahayı incelediğini belirten Cemil Bey, bu gemiler için ihtimal "Anafartalar'da yatan binlerce İngiliz ölülerini takdis ediyordu. Ve ihtimal ki, götüremedikleri şeylere hiç olmazsa uzaklardan olsun son bir nazar atfediyordu" şeklinde bir tasvir yapmaktadır⁴⁵. Cemil Bey, 24-26 Aralık 1915'te düşmanın hava hücumlarına değinmekte, düşman uçaklarının başarısızlığa uğradığını, savaşın halen sürdüğüne de işaret etmektedir⁴⁶. Cemil Bey, 26-27 Aralık gecesi başlayan ateş sırasında Seddülbahir'de büyük kayıplar verdiğimizizi ancak düşmanın da "Cenab-ı hakka pek

42 Esat Paşa'nın Çanakkale Hatıraları, *Hayat Dergisi*, İst.1959, sayı. 36 Tefrika. 10 (4 Eylül 1959).

43 ATASE, I.Cihan Savaşı Arşivi, Klasör. 498, Dosya. 1949, Fihrist. 5.

44 ATASE, I.Cihan Savaşı Arşivi, Klasör. 543, Dosya. 2117, Fihrist. 42. Reuter Ajansı'nın bu yazısı 28 Ağustos'ta *Times*'ta yayınlanmıştır.

45 ATASE, I.Cihan Savaşı Arşivi, Klasör. 542, Dosya. 2114, F.1/90-91

46 ATASE, a.g.y, Klasör. 542, Dosya. 2114, F.1/98.

şükür muvaffakiyetle def' ve tard" edildiğini, Gelibolu'nun düşmandan temizlendiğini müjdeliyordu. 28 Aralık 1915'de ise Türk askerleri ellerine geçirdikleri yeni İngiliz ayakkabıları yüzünden neşe ile gezinmekte, İngilizlerin bıraktıkları çadırları kurmaktaydılar⁴⁷.

Bu savaş sırasında Tanin, İkdam, Tasvir-i Efkâr gibi büyük gazetelerin muhabirleri görüldüğü üzere savaş muhabirliği yapmışlardır. Bunların verdikleri haberler birbirini tutmaktadır. Bu yüzden biz bütün gazeteleri birden zikretmeyi gerekli görmedik.

1915 Aralık'ından itibaren artık zafer belli olmuş gibidir. Devam etse de artık sonucu belli olan bir savaştır. Gazeteler artık hep zaferden bahsetmektedir. Haberlerini birinci sayfadan ve resimli olarak vermektedirler. Örneğin İkdam Gazetesi, 21 Aralık 1915'te "Çanakkale'den Zafer Sesleri" başlığı altında düşmana vurulan darbeden uzun uzadıya bahsetmektedir⁴⁸. Bu arada devlet, 4 Ocak ve 15 Ocak arasında yayınladığı resmi tebliğlerle savaşın seyri ve başarılarımız hakkında Türk halkına sürekli olarak bilgi vermektedir⁴⁹. İkdam 8 Ocak 1916'da ise deniz uçaklarımızdan birinin faaliyetleri ve başarılarından bahsetmekte ve uçağın fotoğrafını vermektedir⁵⁰. 10 Ocak 1916'da ise bütün Gelibolu'daki adalardan düşmanın uzaklaştırıldığı etraflı bir şekilde anlatıldığı gibi⁵¹, 15 Ocak 1916'da Gelibolu'da hezimete uğrayarak firar eden itilaf devletlerinin acıklı durumunu Osmanlı kamuoyuna ve dünyaya duyurmaktadır⁵².

Bu arada, Tasvir-i Efkâr Gazetesi Muhabiri (Galatasaray Sultanisi mezunu) Ruşen Eşref (Ünaydın) savaş sonrasında, 28 Mart 1916'da Şişli'deki evinde Mustafa Kemal ile bir mülâkat yapmıştır ve bu mülâkat kitap olarak yayınlanmıştır. Ruşen Eşref, Mustafa Kemal ile mülâkat yapan ilk gazetecidir. Mustafa Kemal, bu mülakâta yönettiği subay ve erler için şu sözleri söylemiştir: "... Zabitlerimiz, askerlerimiz hissiyat-ı vatanperverane ve diniyyeleriyle, şeceat-i mahsûsa-i milliyeleriyle bu derece kuvvetli bir düşmana karşı payitaht kapılarını muhafaza etmekte şayân-i iftihar bir mevki' kazanmışlardır. Kumanda ettiğim bilumum kıtaların zabitanını ve efradını birer birer takdir ederim. Bu ulvî maksat uğrunda canlarını kahra-

47 ATASE, a.g.y, Klasör. 542, Dosya. 2114, Fihrist. 1/97.

48 İkdam: 21 Kanûn-u evvel (Aralık 1915)

49 İkdam: (İstanbul) : 4 Kanûn-u sani 1916 (Ocak) ve 15 Kanun-i sani 1916.

50 İkdam : (İstanbul) : 8 Kanûn-u sani (Ocak) 1916. .

51 İkdam : 10 Kanûn-u sani 1916 (Ocak)

52 İkdam : 15 Kanûn-u sani 1916 (Ocak)

manca feda eden mukaddes şehitlerimizi derin ve ebedî bir hürmetle yâd ederim"⁵³.

Çanakkale Savaşı'nda, ordusuyla, basınıyla, istihbarat örgütleriyle, müdafaa-i milliye cemiyetleriyle ve bütün halkı ile dünya önünde büyük başarı kazanılmıştır. Böylece, Türkiye'nin henüz ortadan kaldırılacak zayıf bir devlet olmadığı ispat edilmiştir. Aynı kadrolar ulusal bağımsızlık savaşı sırasında bunu bir kez daha ispat etmişlerdir.

53 Ruşen Eşref Ünaydın, **Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat**, Ankara, 1981, s.47-48.

صیحه ۱ • تصویر العکار • ۱۵ شباط

صوک خبرلر

(۱۹)

چناق قلعه بومباردماننه دائره

هول آکاشام کان دهنده باندانس رومنه طرفته سننده ، چناق قلعه بومباردماننه دائره اوله قرق آئیده کی هالان دقت لایه بی اولور بوروز : « چناق قلعه بوفازی استحقکاتی بومباردماننه نسبت ایدن انکاز بفرانسز نابوسنک وطنه سی ، پاکزاده مشکادر ، طازیه لردن برنک برقاچ قشله - نی دوچار خسار وحقی مجبور سکوت ایلمک بیله ، چوقی برایش صاییه مایه بقدر ، چونکه ، بوصولته ایطاق اولونه جق خساره کجه لری قابل تمیز اولوب شهر برایش کوره بیله ک ، بوخازک (۷۱) کیلومتر امتداد ایدن ساحلاری اوورنده کی بوتولاندن حکاماتی هدم و تخریب ایلمک متوفقدور . آکاشام ایتمه کوره ، انکاز - فرانسز نابوسنک سوک تشیاتی ، حامی برعایش ماهیاتی حازر بولوننده وهما ایبری ، همر و قانقباده کی جبهه لده بولغان قوللردن برقیسی اورادن تفریق بوو ساحه به سوک مجبور انک مقصدی تعیب ایلمک بیلور . »

صفحه ۴ • تصویر افکار • ۱۶ شباط

صوک خبرلر

(2)

چناق قلعه بومباردمانی

تفصیلات جدیدہ ، آتش خطاندن مشاہدات

بگن چمہ کونی دشمن فیلمی طرفندل بلغمہ سلطانیه بوغازی خارجده کی طایه لریمزه قارشى اجرا ایلیان نرضاک نامل برعقامله نتیجه لندیکی معلومدر . تعرض مذکورک تهسوروله وقوع بولمقنه دائر اخیراً چناق قلعه دن مطبعمه مزه بروجہ آتی تفصیلات اعطا ایلیلگدهدر : شباطک اولون ایکنجی چمہ کونی صیباخلین سعادت اوج بیتمدن اولون بوجمہ قدر اولون ایکی بویوک سفینه حربه دن مرکب بردشمن فارسی ، بوغاز خارجده کی طایه لریمزی بومباردمان ایشمدر . تهریزده پولونان سفیندن سکری وقت وقت سسواجل طارایه رق علی التوالی طوب انداخته دوام ایتمکده ایدی . ساعت طنوزدن سوکره آتش نوم قلعه وسدالیمر استمکامانته متوجه اولون اوزره عهسا زباده اشتداد کسب ایتمش و دشمن فیلمی اولجه تقریباً (۱۷) کیلومتر دن انداخت ایدیکن قدریجا دها فیصه بر مسافه قدر تقرب ایلمه مشدر . آرتق دشمن کیلری اقلده ایسدن ایچی منظور اولوردی که او ولته قدر آتیق دوت بش طوب آتیش اولان طایه سندن ، بویوک بر آلهوی و مدمش بر طرافه و افنزوی متصاف آمیرال کچی اوزردن کی بر کدک دوت جیل ارتفاعه قدر پیشاش و کیشیف برفه مالک بوکس ایلیکی مشاهده اولوندی . اولونیزک بو هوقتی اوزرینه مذکور سفینه علی العجله آتیش خطاندن چکباش و بر طرفه نمای ایلمدیکی حالده کوزدن نهن اولمشدر . قطع نوم لاله ، آتشی کسمه بمرک اولون بدی گولله ادر دها خاوروردی . و بش آتی دلایسی هرنه اصابت ایتمردی . بزایسه المزده دور بین ذکرله ادر آرمه سنده کی بوشدلی دوتلوی سیرا بدیوزر طایه لریمزک موقفتندن دولان بویوک برحسن انشراح زلفخار دور بویوق . اولون بر پیغمده ، دشمنلریمزک دلم اولوب کیشمه سیله حرب ختامه ایدی . عوت شهید و ذابیت خنیف سکری یارلیج واردرکه اولورده خسته خانییه یانجه بیله نزل ایتمه مشلردر . بومباردمانی شاسنده قهرمان عسکر و ضابطلریمزله فوماندارلریمزک ارازا بیتمکری مائش شجاعت و هوقتی صرف ایتمک ممکن کادور . چناق قلعه مأمورین واهالیسنک محافظه ایتمدیکی وقار و اعتدال دمده ، بلخاصه شان تقدیر و نیکاردر .

چناق قلعه بومباردمانی حقیقه

براین ۲۸ شباط — شرق احوالنه و قوف نامی پولونان موسسوریهات ، انکار - فرانسیز دوناتامسک چناق قلعه یه قارشى اجرا سته نوسل ایتمدیکی حرکت حقیقه بیان انکاراله استمکامانک هر دولو اسباب مدافعه ای حائز بولوندلریمز و خارج استمکامانک بومباردمانیله مسئله نک حل ایلیش اوله مایه چینی بیان ایلیور . (ملی آژانس)

شرائط اشتراك
استانبول و ولايات ايجود ستالي ۱۰۰ آني آلبلي
لوچ آلبلي ۳۰ راکش ۱۰ غروشد

تصوير افکار

مستقل الاثکار فتره

قرنیه باغ خانه حرکت (تصوير افکار) اداره خاصه نامه کوهنواليد

۱۰ باره
کون نومبرس: ۳۲۰
۱۳۳۰
۱۳۳۰
۱۹۱۵

سابق	دوره	مهر	مهر	مهر	مهر	مهر
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

چناق قلعه اطرافنده

چناق قلعه بوغازی خارچنک ، قصه جوانانده کی تهردن کوروشی

پرحتهدن بری بحرسید، ک انتکار، فرانس مشترک دولتانسک چناق قلعه بوغازنه فارشی
 اجرا ایندی کی بریاردمامل مقصد ناولدی الی الان آلاشیلما مقصدده دشمن ا کر بو هیوم ونرشی
 ابله بوغازی زورلاقی ایسه بور ایدیه ، ویاوردانه منظم سوردهده ویا اهلک افشا ایدیه ،
 بولا کر، دشمنک مقصدی، جوی برنکیت دکلده ، دلاورلرک یسکلری خیره تارشی برتوخ
 نقلی سردر قیلیدن برابری باقلدن عیارت ایسه، اوچاه اولومدن فله سردی آتیش، انکیلورفرانس
 فیلرزی روسری نقلی ایچون بیوده اسرافنده بولوشلورده ، معنایه دشمنلرک نایه وهدناری
 نالورسه اولسون ، معنی اولان برشی وکوسه اوده چناق قلعه بوغازیک اولی اولای
 زورلاقی اسکان داخلنده بولوناییدور، بوغازیک هیئت عمومی کی کوروش حرمانکی برطرابطه
 مختلف ایدیه باک ایدیه منظم برجه منظم کیسی، هیکسار قیلمی ایدیه بر بوغازیک اولی
 آلاشیلما باشلان نعلتهن ل (کابوی) دن خنجه ایزون عجزه به ایدو نام (۶۰) کیلومتر بر
 قلعه ما کتدر ، عجزی آینه انطی این کوروش وانی برین کیلومترده بولور، نالورده
 طرفه مالک، اده نوجود کابله وساطت ابل هیج و شیدرو کمالی اختیاره عزم ایچن لیرمان
 طرفندن مدافعه اولونان بویه برمودن دهن کیریلرک سروری نه یسوق اولوندی کی اولای
 آلاشیلر ، کتا قچ کوروش نوج و صاقتیزه نقلی ایدیه کی اینی عجزلرک مطا لاندده ،
 بوغازدن کیله مال مستعملی دوا بیک درجهه مشغل اولوبنی مستحق ایدونه دورده ،
 خنجه میلان روسیه کی غیاظلر هیک ده طرفه نای اینی نرته لیه بوغازلرک زورلاقی
 کوروشه مکده بولور، نای ملیه دشمنلرک بیک شیه برابرقه ساحه لردی سحرلرک اولوناییدر
 وهدناری ابل برعنت دوزیری چناق قلعه فارشی ایشیلان سولارنل ادرته لیدجه عیانتی بولور.

عشائلی - ائتلاف مثالت محاربه می

و شدت همه حاره ۱۳۳۰

حق و مدنی مدافعه ایدر پانده کندی
 موجودی و اسلحه حیاتی لورلوق اوزره
 قبول ایندی کی برعلوی جهاد ابل عوی حرحه
 اوچایدن رولک اعبت و عطق مبداله دور ،
 عوسه لری لاقاس حدودده بله اعبت بر
 سورده اشغال ایندی کی کی انکیلوریه مانا
 جان ساداری حکمنده اولان سورده لوقاهه
 قرآ ایتاق اولورده بله جوی تیدیلر عروس
 برقدیز ، هر طرفل هرت و پرشایدیه
 اوزراق ، اگ جوی تقیق و تیدیلر عروس
 قلا ناصود دشمنلرک نایه ایدر بر
 شادینتق نایه آتی داکر بوغازیه عرض
 اشکله ، کله اگ عیج معنایه سادله
 باشلامشورده ..
 خلیل بلطک بونده کوروشه
 ناس ایچنی و صفا که برینده دخی هیلل منته
 محس و تکراری زدهس خایوشورده :
 چناق قلعه بوغازی زورلاقی کی چناق
 اولای دکل ، چناق قلعه بوغازی دشمنلر
 سزار اولدی استخبارات ابل عجزورده ، هالی
 فرض ایدرک بوغازیک ایلر نایه ایدر کی
 فرض ایتسه بیه ایلرینده دخی دشمنلر
 بیلرین عیانت ویا کور اولومدن عیانتورده ،
 حقیقه آیدر کی بوغازی زورلاقی تقیق ،
 تیجه اختیار ایدر دشمنلرک ایزون و ایشلار لری
 ا کمال ایدر بله اختاری جان پوزده پوزه این
 سورده ازی و عیانتورده ، عوی حرحه
 لدرک حال عومالی ابل بیه عطق اولوبنی لدر
 هم بر رولک ایلرینده بله لدر
 سروس قادی جوارق ایلر پورولی حقیقه انکیلور
 برشکل نوجورده ایلر ایدر بله بر عوزده
 اولش بولورده ، ا کر دشمنلرک ایلر ایدر
 بوغازی زورلاقی تقیق بله بر عیانتورده
 نایه ایدر کی لری عیج کوروش
 وزمان ابل بولور کوروش
 بولور کوروش عیج و عیانتورده
 لری ایتسه ایلرین ایدر طرفه لدر
 عزم و سیرت کسبلن لکه بر کله نایه ایلر
 ایدر ، بولور لدر اگ عیج ایدر
 بولور برانداله و کاتله سولوروز دشمنلر
 دوام ایدر لدر کوروش
 خلیل بله ، ائتلاف مثالت کوروش
 مدونه داکر ایتسه ایلرین ایدر

بله تقیق
 کوروش
 بوسته کی
 بولور
 ن بشته
 زمان کله
 بله تقیق
 ایشلورده
 زوره ایدر
 ولی اشغ
 سورده
 عیانتورده
 ک حصری
 ک نایه
 ددن ایلر
 نایه
 اولدی
 ت ایدر
 ل طرفدن
 نظام ایل
 ش اولان
 عیج
 باشلار
 من ایلر
 اولمانی
 ط عیانتورده
 عی و فیل
 ی کیش
 ا ایدر لکه
 نایه ایلر
 عیانتورده
 لری دخی
 نایه ایلر